

Мають змінитися й акценти у пріоритетах інвестування. З його допомогою треба змінити структуру економіки, зменшити питому вагу галузей важкої промисловості, які у великих обсягах споживають природні ресурси, погіршують екологічний стан, а їх продукція у переважній більшості вивозиться за межі країни. І навпаки, потрібно збільшувати питому вагу наукомістких галузей з екологічно чистими технологіями, переробних галузей сільського господарства, легкої та харчової промисловості. Важливо також налагодити ефективний механізм інвестування науково-технічного прогресу, щоб зменшити відставання країни від світового рівня.

Література

1. Ванькович Д.В. Аналіз фінансових джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні / Д.В. Ванькович // Фінанси України. – 2007. – № 7. – С. 82.
2. Захарін С.В. Регулювання розвитку інвестиційного ринку / С.В. Захарін // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 98-105.
3. Ковальчук О.В. Моніторинг інвестиційних процесів в Україні / О.В. Ковальчук // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 7. – С. 36-42.
4. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О.В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 119-136.
5. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html#sg

Надійшла 07.12.2009

УДК 330.3

В. В. ГУРОЧКІНА

Національний університет державної податкової служби України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Дана стаття має на меті виявити особливості залучення, стимулювання та захисту іноземних інвестицій. В статті розглядаються існуючі проблеми інвестування в Україні та пропонуються можливі важелі державного регулювання щодо покращення існуючої ситуації.

The purpose of writing of this article was to expose and define the features of bringing in, stimulation and defence of foreign investments. In the article the existent problems of investing are examined in Ukraine and the possible levers of government control are offered in relation to the improvement of existent situation.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції; іноземний капітал; компанії-інвестори; інвестиційний клімат; транснаціональні корпорації; податкові, митні і правові преференції; експортний сектор.

Постанова проблеми. Вітчизняна і зарубіжна практика показує, що використання іноземного капіталу для відродження після кризи ключових галузей промисловості виступає необхідною умовою відновлення інвестиційної активності, модернізації економіки, поліпшення позицій України в міжнародному розподілі праці. Залучення іноземного капіталу, часто, є одним з найефективніших механізмів при здійсненні інвестиційних проектів на промислових підприємствах. Однак, обсяги іноземних інвестицій, що надходять в українську економіку, залишаються незначними. Велика їх частина припадає на фінансовий сектор і портфельні інвестиції, які в значній мірі носять спекулятивний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, залучення іноземних інвестицій, є актуальною з огляду на перспективу економічного зростання в довгостроковій перспективі, тому є предметом дослідження відомих українських та зарубіжних вчених, таких як: О. Гаврилюк, Л. Дж. Гітман, Б. Губський, М. Джонк, І. Крейдич, К. Макконнелл, І. Малий, А. Мертенс, О. Мозговий, І. Крупка, Д. Лук'яненко, С. Панченко, П. Рогач, В. Сіденко, А. Філіпченко, У. Шарп, В. Хобт, Ф. Хеніус.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження проблеми залучення іноземних інвестицій в умовах фінансової кризи, яка характеризується обмеженням вільних економічних ресурсів. Для реалізації цієї мети автор ставить ряд завдань. По-перше, висвітлити фактичний стан іноземного інвестування економіки України; по-друге, показати роль та місце інвестиційного клімату у формуванні інвестиційної привабливості нашої країни; по-третє, надати пропозиції щодо державного регулювання залучення іноземного капіталу в промисловість України.

Результати дослідження. Зважаючи на тенденції спаду виробництва, викликаного світовою економічною кризою, у більшості галузей української промисловості підвищився попит на виробничі капіталовкладення. І якщо іноземні інвестори можуть (до певної міри) вибирати напрями використання своїх капіталів в світовій економічній системі, то для вітчизняних промислових підприємств проблема пошуку балансу між власними потребами та інтересами зарубіжних інвесторів стає все більш актуальною.

Будуючи вільну економіку, Україна відкрила доступ іноземним компаніям до свого ринку і з

кожним роком кількість іноземних інвестицій до нашої країни збільшується (табл. 1).

Різко збільшились прямі іноземні інвестиції в Україну (на 86,7%) у 2005 р., що пояснюється підвищенням довіри та авансом надії на нову ліберально-демократичну владу. Натомість збільшення вивезення капіталу з України у 2007 р. у 25 разів порівняно з 2006 р. можна пояснити як політичною кризою в Україні, так і зміцненням вітчизняного бізнесу, який без втручання державної влади ефективніше розвивався, але не мав гарантій збереження зароблених коштів в умовах постійних міжусобиць між владою та опозицією.

Таблиця 1

Прямі інвестиції (на початок року)

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну (Дані наведено наростаючим підсумком з початку інвестування)		Прямі інвестиції з України(Дані наведено наростаючим підсумком з початку інвестування)	
	млн дол. США	у % до попереднього	млн дол. США	у % до попереднього
1995	483,5	х	20,3	х
1996	896,9	185,5	84,1	414,3
1997	1438,2	160,4	97,4	115,8
1998	2063,6	143,5	127,5	130,9
1999	2810,7	136,2	97,5	76,5
2000	3281,8	116,8	98,5	101,0
2001	3875,0	118,1	170,3	172,9
2002	4555,3	117,6	155,7	91,4
2003	5471,8	120,1	144,3	92,7
2004	6794,4	124,2	166,0	115,0
2005	9047,0	133,2	198,6	119,6
2006	16890,0	186,7	219,5	110,5
2007	21607,3	127,9	243,3	110,8
2008	29542,7	136,7	6196,6	2546,9
2009	35723,4	120,9	6198,6	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [3]

Станом на 1 квітня 2009 р. накопичений іноземний капітал в економіці України склав 36,5 млрд дол. США, тобто за період 2001-2007 рр. він зріс з 94 до 794 дол. США на одну особу.

Про використання прямих іноземних інвестицій звітувало 15,7 тис. українських підприємств [1, с. 85].

Аналіз напрямів вкладання прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності на 1 січня 2008 р. свідчить про наступний розподіл: промисловість – 27,1%, фінансова діяльність – 16,5%, торгівля – 10,4%, операції з нерухомим майном – 9%, будівництво – 5,5%, діяльність транспорту та зв'язку – 4,3%, сільське господарство, мисливство та лісове господарство – 1,9%, діяльність готелів та ресторанів – 1,4%, комунальні послуги, культура та спорт – 1%, охорона здоров'я – 0,6%, освіта – 0,1% та нерозподілені за видами економічної діяльності обсяги інвестицій – 22,2% [1, с. 342-344].

Розподіл прямих іноземних інвестицій за галузями промисловості наведений в табл. 2.

На ринку України компанії-інвестори можна розділити на такі групи [2, с. 1228-1230]:

1) міжнародні корпорації харчової промисловості ("Coca-Cola", "Макдональдс", "Філіп-Моріс", "Kraft Foods International", "Nestle", "Sun Interbrew"); світовий ринок харчових продуктів вже давно поділений, тому ці компанії прийшли в Україну з метою збільшення обсягів реалізації продукції та прибутку;

2) компанії, які хочуть на наших ринках телекомунікацій, нафтопродуктів, зерна, автомобілебудування захопити ніші, що стануть прибутковими в майбутньому, коли Україна буде в стадії стабільного економічного зростання;

3) невеликі іноземні компанії, які зареєстровані приватними особами та успішно працюють на нашому ринку через добре знання специфіки вітчизняної економіки.

Можна виділити такі основні форми прямих іноземних інвестицій:

- 1) створення філіалу або дочірньої компанії;
- 2) створення спільного підприємства;
- 3) поглинання або злиття компаній;
- 4) концесії або угоди про розподіл продукції.

Сприятливий інвестиційний клімат (тобто ліберальне законодавство, ефективне державне регулювання, податкові пільги) зменшує невизначеність і заохочує підприємців вкладати інвестиції в реальну економіку. Політична і правова невизначеність найбільш сильно позначаються на промисловості, де

витрати на проекти особливо великі. При нестабільному інвестиційному кліматі компанії вважають за краще чекати та вибирати більш ліквідні активи (наприклад, портфельні операції) замість безповоротних капітальних інвестицій, залишаючи тим самим економіку в заручниках низького рівня капіталізації і доходів.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в промисловість України (на початок року)

Галузі промисловості	2006 р.		2007 р.		2008 р.	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Добувна промисловість	330,3	6,4	431,6	7,1	1052,4	13,2
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1171,6	22,7	1266,9	20,7	1559,7	19,5
Легка промисловість	104,3	2,0	126,9	2,1	144,3	1,8
Оброблення деревини (крім меблів)	158,6	3,1	197,2	3,2	241,6	3,0
Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	137,6	2,7	160,8	2,6	187,7	2,3
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	207,7	4,0	202,2	3,3	315,8	4,0
Хімічна промисловість	596,7	11,5	656,3	10,7	840,8	10,5
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	228,6	4,4	351,3	5,8	701,7	8,8
Металургійне виробництво та виробництво металевих виробів	1246,4	24,1	1440,4	23,6	1596,5	20,0
Машинобудування	759,3	14,7	962,8	15,8	1011,9	12,7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	69,3	1,3	132,0	2,2	138,5	1,7
Інші галузі промисловості	158,8	3,1	176,2	2,9	203,8	2,5
Всього	5169,2	100,0	6104,6	100,0	7994,7	100,0

Джерело: розраховано автором на основі [1, с. 342, 343].

Уряди багатьох держав прикладають значні зусилля і здійснюють великі витрати для формування сприятливого інвестиційного клімату як на макро-, так і на мікрорівні, намагаючись максимально понизити транзакційні витрати та потенційні ризики зарубіжних компаній. Оскільки в процесі здійснення прямих іноземних інвестицій найбільш значущою є роль транснаціональних корпорацій, то саме на їх переваги та потреби орієнтуються країни, бажаючи залучити зарубіжний капітал. Проведений аналіз показує, що сьогодні для транснаціональних корпорацій наявність податкових, митних і правових преференцій в тому або іншому регіоні є лише сприятливим фоном, сприяючим, але не визначальним при здійсненні інвестицій.

Крім таких традиційних чинників, як внутрішній ринок, що динамічно розвивається, наявність дешевих сировинних і виробничих ресурсів, кваліфікація та вартість робочої сили, транснаціональні корпорації все більше цінують забезпеченість країни так званими "створеними активами" – сучасними виробничими потужностями, національним науково-дослідним потенціалом. Це пов'язано, перш за все, із загостренням інноваційної конкуренції на глобальному рівні, що в недалекій перспективі визначатиме рішення транснаціональних корпорацій про здійснення прямих іноземних інвестицій.

Багато країн стимулюють також залучення кваліфікованої робочої сили як невід'ємної складової здатності країни засвоювати прямі іноземні інвестиції. В даному випадку йдеться про лібералізацію міграційного законодавства і полегшення процедури отримання іноземцями дозволу на роботу. Для України ця проблема поки що не актуальна, але враховуючи, що у нас найвищі в Європі темпи депопуляції населення, не виключено, що з часом і нашій державі буде необхідно застосовувати подібні заходи стимулювання.

Для стимулювання прямих іноземних інвестицій застосовуються певні заходи і на організаційному рівні. Так, наприклад, спрощується ввезення капіталу з-за кордону завдяки лібералізації валютного регулювання. Полегшується порядок створення та реєстрації підприємств з іноземною участю, знижуються вимоги до їх мінімального капіталу. Вирівнюються умови проникнення на ринок для всіх галузей і категорій інвесторів, уніфікується порядок проходження всіх необхідних дозвільних процедур.

Досить поширеною і в цілому успішною є практика створення різних спеціальних зон із ще більш пільговими в порівнянні з рештою території режимами. Ці зони призначені для форсованого залучення прямих іноземних інвестицій. Більшість з них знаходяться в прикордонних районах і орієнтовані на створення експортних виробництв за участі іноземного капіталу та технологій. Інші зони створюються в економічно відсталих районах з метою усунення накопичених протягом років перекосів в їх економічному розвитку. Серед конкретних форм, які приймають такі території, можна назвати вільні економічні зони і

технопарки. Всього в світі в даний час діє близько 1200 спеціальних економічних зон, у тому числі 400 зон вільної торгівлі, стільки ж техніко-впроваджувальних, 300 промислово-виробничих і 100 сервісних зон.

Світовий досвід показує, що держава покликана грати важливу роль в регулюванні притоку та використання прямих іноземних інвестицій. Йдеться, перш за все, про розробку законодавства, яке б визначало режим діяльності іноземних інвесторів. Необхідність вживання таких заходів продиктована незрілістю господарського права нашої країни, яке не створює сприятливих умов для іноземних партнерів з розвинутих держав, звиклих спиратися на певні стандарти правового регулювання своєї діяльності. В результаті в Україні законодавство по іноземних інвестиціях виступає своєрідним локомотивом в процесі лібералізації всього блоку економічних законів, першим створюючи рівноправні умови господарювання для місцевих та іноземних підприємців.

Останніми роками різко зросло значення різних заходів, направлених на додаткове стимулювання притоку прямих іноземних інвестицій. Серед них заходи податкового, фінансового та організаційно-адміністративного характеру, що визначають ступінь сприятливості інвестиційного клімату в країні в порівнянні з її безпосередніми конкурентами в регіоні та в світі в цілому.

Стимулюючі заходи істотно варіюються залежно від ступеня пов'язаних з ними витрат і довгострокової ефективності. Наприклад, різні субсидії і витрати держави на створення і підтримку необхідної інфраструктури виліваються в прямі витрати бюджетних коштів, які лише з певним часом зможуть окупитися. З іншого боку, податкові пільги (зниження податку на прибуток, податкові канікули і т.д.) не припускають негайних державних витрат і починають діяти вже після того, як підприємство з іноземною участю починає працювати.

Вказані стимулюючі заходи, безумовно, важливі, але визначальним моментом для іноземних інвесторів, що ухвалюють рішення про вкладення коштів в нашу країну, все-таки є базові складові інвестиційної привабливості. В сучасній науці традиційно виділяють три основні мотиви, які штовхають транснаціональні корпорації на здійснення прямих іноземних інвестицій: отримання доступу до необхідних ресурсів, вихід на перспективний ринок (збуту) і перенесення виробництва в регіон, де рівень витрат у співвідношенні з рівнем продуктивності праці є нижчим.

Серед найважливіших показників, на які звертають увагу іноземні інвестори при ухваленні рішення про вкладення капіталу в економіку нашої країни, є, перш за все, традиційні макроекономічні показники: темпи зростання економіки, рівень інфляції, стійкість національної валюти.

Серед інших найважливіших економічних факторів: обсяги внутрішнього і регіонального ринку та перспективи їх зростання, витрати на оплату праці, наявність інфраструктури і податковий режим. Чимале значення надається також інституційним складовим інвестиційного клімату: загальному законодавству в економічній сфері, системі регулювання іноземних інвестицій, системі ліцензування, якості управління.

На аналізі деяких чинників необхідно зупинитися трохи докладніше. Так, обсяги внутрішнього і регіонального ринку та перспективи їх зростання важливі тим, що прямі іноземні інвестиції орієнтовані не тільки на експорт, але й на задоволення внутрішнього попиту на товари і послуги, які поки залишаються дефіцитними, у тому числі через технологічну відсталість. Обсяг регіонального ринку оцінюється інвестором з точки зору перспектив майбутнього розширення локального виробництва і виходу його продукції на ринки сусідніх держав, що дуже часто актуально, наприклад, для виробництва автомобілів.

Очевидно, що від рівня кваліфікації місцевої робочої сили значною мірою залежить продуктивність праці, якої можна досягти на підприємствах з прямими іноземними інвестиціями з урахуванням їх оснащення новими технологіями. В цьому значенні важливий не просто рівень підготовки кадрів, але й середній рівень оплати їх праці, як показник потенційної віддачі від витрат на робочу силу порівняно з аналогічними показниками інших держав. Даний аспект складає значний інтерес перш за все для транснаціональних корпорацій, які створюють в нашій країні трудові підприємства, у тому числі орієнтовані на експорт.

Ступінь розвитку виробничої інфраструктури в Україні також набуває все більшої ролі, оскільки від неї залежить розмір додаткових витрат інвесторів в процесі організації і функціонування підприємства.

Крім економічних та інституційних чинників, інвестори надають велике значення і таким аспектам, як політична стабільність, підтримка громадського порядку та забезпечення умов для особистої безпеки іноземних громадян, передбачуваність юридичної системи, гарантії виконання контрактних зобов'язань, нарешті, відношення в суспільстві до прямих іноземних інвестицій і діяльності транснаціональних корпорацій в цілому. Велике значення при вкладенні капіталу мають також загальні умови для ведення бізнесу, наявність бюрократичних бар'єрів та адміністративних перешкод, ступінь розповсюдження корупції та інших специфічних факторів.

Висновок. Розуміння всього спектру проблем, які розглядають іноземні інвестори, особливо важливо для нашої держави, оскільки зарубіжні партнери, чий капітал ми хочемо залучити, на відміну від внутрішніх суб'єктів господарювання, мають нагоду порівнювати і вибирати між декількома адресатами капіталовкладень в цільовому регіоні. У зв'язку з цим важливим завданням державних органів, що відповідають за залучення та ефективного використання прямих іноземних інвестицій, є моніторинг інвестиційного середовища в країнах-конкурентах за залучення іноземних капіталовкладень, а також

своєчасна (по можливості завчасна) реакція на зміни в їх інвестиційній політиці.

Разом із заходами по стимулюванню притоку прямих іноземних інвестицій наша держава вимушена також розробляти заходи щодо мінімізації можливих негативних наслідків діяльності підприємств за участі іноземного капіталу. Перш за все, йдеться про захист ключових національних підприємств від витіснення з ринку та збереження цільових регіональних і галузевих пропорцій в економіці. Створюючи фінансові стимули для залучення іноземних інвесторів, держава змушена також піклуватися про те, щоб надані їм привілеї не ставили національних виробників в явно менш вигідні конкурентні умови.

В подібних випадках держава повинна вживати заходів для того, щоб частка вартості, доданої в результаті місцевої обробки на підприємствах з прямими іноземними інвестиціями, росла, щоб технології з цієї галузі переходили в інші сектори економіки, нарешті, щоб сфера діяльності підприємств з прямими іноземними інвестиціями ускладнювалася та еволюціонувала від простого складання до високотехнологічного сучасного виробництва.

Література

1. Крейдич І.М. Інвестиційна політика як основа моделі економічного зростання : [монографія] / І.М. Крейдич / МОН України, НТУУ “КПІ”. – К. 2008. – 380 с. – ISBN 978-966-189-021-2.
2. Крейдич І.М. Напрями стимулювання залучення іноземних інвестицій в Україну / І.М. Крейдич // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – 2006. – Том IV. Вип. 211. – С. 1227–1233.
3. Прямі інвестиції [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/zd_rik/zd_u/pi_07u.html.: В 2т. Т. 2
4. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы, политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю.; [перевод с англ.] - 13-е изд. – М. : изд-во “ИНФРА-М”, 2001. – 400 с.
5. Крупка І.М. Макроекономічний аналіз інвестування у трансформаційній економіці України / Крупка І.М. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 465 с. - ISBN 966-613-484-5.

Надійшла 07.12.2009

УДК 330.161:330.31:332.122

Д. А. ІСАЧЕНКО

Інститут проблем ринку економіко-екологічних досліджень НАН України

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ВІДТВОРЮВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

В статті доведено необхідність проведення активної державної та регіональної структурної політики, в якій держава приймає на себе функції суб'єкта цілеспрямованої динамічної структурної модернізації, використовуючи систему заходів для подолання існуючих недоліків та формування економічних та інституціональних умов для переходу економіки регіону до нового якісного стану.

The necessity of leadthrough of active public and regional structural policy in which the state assumes the functions of subject of purposeful dynamic structural modernization is well-proven, utilizing the system of measures for overcoming of the existent failings and forming of economic and інституціональних terms for passing of economy of region to the new high-quality state.

Ключові слова: відтворення, господарство, регіон, структурна трансформація, промисловий комплекс, пріоритети.

Кожному відносно тривалому етапу в розвитку виробничих сил об'єктивно відповідає своя, особлива відтворювальна структура господарства, що спирається на реальний платоспроможний попит, наявний технічний базис виробництва, наявність виробничих ресурсів (в першу чергу, праці та капіталу), інституційні чинники та ефективність функціонування економіки. Ці головні детермінанти народногосподарської структури знаходяться в безперервному русі.

Дослідження структурних змін досить багатогранні, їх можна аналізувати у вузькому та широкому сенсі. У вузькому сенсі структурні зміни розглядаються у зв'язку зі зрушеннями в продуктово-галузевій структурі господарства на різних рівнях господарської ієрархії. У широкому сенсі ця проблема включає також аналіз структурних змін у виробництві та споживанні ресурсів (інвестицій та основного капіталу, трудових, матеріально-енергетичних ресурсів), в регіонально-галузевій структурі господарства, інституційних перетвореннях, зокрема формах власності, механізмах регулювання, методах організації та управління виробництвом, в яких функціонують ресурси.

На регіональному рівні господарства структурні зміни проявляються в динаміці господарських зв'язків та відносин між елементами системи, у виникаючих диспропорціях, які неможливо тлумачити інакше, ніж відхилення від прийнятної системи відносин. Таким чином, коли мова йде про наявність диспропорцій в чому-небудь, то для цього слід використовувати структурний аналіз та нормативні критерії